Ольга СТАНІШЕВСЬКА,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)
e-mail: oliastanishevska@gmail.com

Науковий керівник:
Зоряна УДИЧ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)

ДОВІРА ЯК ОСНОВА ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Сучасна школа поступово відходить від звичної схеми, що характеризується переважанням односторонньої комунікації між учасниками освітнього процесу. Освіта стає справою багатьох людей і щоб вони могли працювати разом, потрібна довіра. Це зумовлює актуальність дослідження, оскільки відсутність довіри суттєво знижує ефективність будь-яких реформ, нових програм та цифрових інструментів.

Під довірою ми розуміємо готовність покластися на партнера, навіть коли не можемо повністю контролювати його дії. До основних складових довіри належать три компоненти. Перша – це відкритість, що передбачає відкритість намірів і прозорість комунікації щодо цілей і труднощів, а не їх приховування. Друга – чесність, тоді слова збігаються з вчинками, а оцінки та рішення пояснюються. І нарешті третя – надійність, коли людина робить те, що обіцяла і поводиться так не один раз, а постійно. Якщо хоча б одна з цих складових зникає, довіра слабшає, а відновлюється вона значно довше, ніж руйнується.

Феномен довіри досліджується в межах різних теоретичних підходів, кожен з яких розкриває окремий аспект партнерської взаємодії. Е. Еріксон розглядає довіру на рівні особистості та називає її базовою, адже вона закладається ще в дитинстві. Дитина, про яку дбають і яка відчуває передбачуваність дорослих, вчиться вірити світові та людям [1, с. 79]. Пізніше ця основа допомагає їй пробувати щось нове, не боятися помилок і

будувати стосунки. У педагогічному контексті це положення дає підстави стверджувати, що учень, який не відчуває підтримки, витрачає сили на захист, а не на навчання. Ф. Фукуяма розглядає довіру на рівні суспільства. На його думку, довіра виникає там, де люди очікують від інших чесної та колективної поведінки і саме вона дає змогу спільнотам ефективно діяти разом [2, с. 26]. Заклад освіти можна розглядати як соціальну систему, а рівень довіри в ній впливає на результати всіх учасників. Н. Луман розглядав довіру як механізм зменшення соціальної складності: оскільки повний контроль за діями інших учасників взаємодії неможливий, люди делегують частину контролю іншим, і це робить стосунки більш передбачуваними [3, с. 8]. У школі це означає, що довіра економить час і сили, бо вчителю не треба перевіряти кожен крок учня, а батькам - кожен крок учителя. Ці підходи не утворюють єдиної теорії, проте доповнюють один одного, розкриваючи психологічний, соціальний і системний аспекти довіри.

В українській педагогіці ідея довіри знаходить відображення в поглядах В. Сухомлинського. Він писав про педагогіку співробітництва, де вчитель і дитина є однодумцями, а не начальником і підлеглим. Для нього основою виховання були повага до особистості дитини, віра в її сили та щирість дорослого. [4, с. 20] Він також радив будувати зв’язок зі школою та сім’єю як спільну справу, а не як нагляд однієї сторони за іншою. [5, с. 45]

Також довіра неможлива, поки в освіті домінує модель «зверху вниз», де рішення ухвалює адміністрація, учителі виконують вказівки, учні слухняно запам’ятовують, а батьки лише отримують інформацію. Така модель може формувати страх помилки перед вищою інстанцією та знижувати ініціативність, зміщуючи фокус із дитини на звітність. Сучасні документи спрямовують нас в інший бік. Закон України «Про освіту» та концепція «Нової української школи» наголошують на педагогіці партнерства, що ґрунтується на повазі до дитини та співпраці школи з родинами. [6; 7] Рівноправна взаємодія не означає, що всі мають однакові ролі. Учитель відповідає за навчання, батьки - за виховання вдома, адміністрація – за умови роботи школи, а учень – за власні зусилля. Рівноправність означає, що голос кожного чують, а рішення приймаються колективно, а не лише за наказом.

Найважливіший вимір довіри – стосунки вчителя й учня. Вони починаються з безпечної атмосфери в класі. Учень повинен знати, що його не висміють за неправильну відповідь і що з вчителем можна говорити про проблеми. Другою умовою є право на помилку. Якщо помилка трактується як «поразка» або привід для покарання, діти починають списувати, мовчати та уникати складних завдань. А якщо помилку сприймають як природний крок до розуміння, учні готові пробувати, питати й виправляти. Третьою умовою є справедливе оцінювання. Коли критерії зрозумілі наперед, оцінка пояснюється, а до всіх ставляться однаково, учень бачить, що результат залежить від його праці, а не від симпатій учителя. Саме це підтримує внутрішню мотивацію і дитина вчиться не тому, що боїться низької оцінки, а тому, що вірить у власні можливості та справедливість дорослого.

Не менш важливою є і довіра між учителем і батьками. На практиці її часто послаблюють різні чинники, зокрема взаємне перекладання відповідальності: вчитель вважає, що за поведінку й навчання дитини повинна відповідати сім’я, а батьки впевнені, що виховання – це справа школи. У такій ситуації з дитиною розмовляють лише тоді, коли виникає проблема, а розмова може швидко перетворитися на взаємні докори. Змінити це можна через прозору комунікацію, тобто регулярно повідомляти не лише про негаразди, а й про успіхи, чітко пояснювати вимоги та правила оцінювання, вчасно відповідати на запитання. Батьки, зі свого боку, можуть чесно ділитися інформацією про дитину та розуміти, що вчитель працює з цілим класом. Найголовніше – спільні цілі, коли обидві сторони говорять не «хто винен», а «як допомогти дитині», тоді вони стають союзниками.

Формування довіри – це тривалий процес, який неможливо запровадити наказом. Ми бачимо три основні шляхи. По-перше, це безпечне освітнє середовище, де є чіткі та однакові для всіх правила, повага між усіма учасниками, доброзичливе ставлення до помилок, захист від булінгу. По-друге, організовуються класні години з обговоренням, зустрічі з батьками у форматі обміну думками, анонімні опитування, участь учнів і батьків в ухваленні рішень, що їх стосуються. По-третє, потрібно підвищувати комунікативну культуру вчителів, тобто їхню здатність будувати діалог з усіма учасниками освітнього процесу. Цього треба вчитися, тому підвищення кваліфікації варто будувати на тренінгах і практичних вправах, а не лише на лекціях.

Отже, довіра є не додатковою рисою освітнього процесу, а його фундаментом. Вона ґрунтується на відкритості, чесності та надійності, знаходить теоретичне обґрунтування психологічному, соціальному та системному підходах, а також у педагогіці співробітництва , а на практиці проявляється в безпечній атмосфері, справедливому оцінюванні та чесній розмові з батьками. Школа, яка послідовно будує довіру, отримує вмотивованих учнів, сприятливі умови професійної діяльності педагогів і конструктивну співпрацю з родинами.

Список використаних джерел:

1. Еріксон Е. Дитинство і суспільство. Львів : Літопис, 2000. 551 с.
2. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity. New York : Free Press, 1995. 457 p.
3. Luhmann N. Trust and Power. Chichester : Wiley, 1979. 208 p.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1969. 288 с.
5. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа. Київ : Радянська школа, 1969. 480 с.
6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 03.10.2026).
7. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи / за заг. ред. Грищенка М. Київ : МОН України, 2016. 40 с.